

Милана Писарић, асистент
Правног факултета у Новом Саду

НЕЗАКОНИТИ ПРЕКОГРАНИЧНИ ПРОМЕТ ЗАШТИЋЕНИХ БИЉНИХ И ЖИВОТИЊСКИХ ВРСТА¹

Сажетак: Процењује се да се да међународна трговина дивљим биљним и животињским врстама на годишњем нивоу вреди неколико милијарди долара, тргује се стотинама милиона врста, и то живим примерцима животиња и биљака, те производима добијеним од њих, укључујући и прехрамбене производе, кожане производе од етнотичних врста, дрвене музичке инструменте, дрво, сувенире, лекове, козметичка средства и друго. Сразмере експлоатације одређених биљних и животињских врста су велике, иако да њихов промет заједно са другим факторима, као што су губици станишта, у великој мери угрожава њихову популацију доводећи поједине врсте до истребљења. Иако поједине врсте дивљих биљака и животиња трговинском нису угрожене, уређење промета ради обезбеђења трговине која одговара захтевима одрживог развоја неопходно је како би се ова природна добра сачувала и за будућност, а нарочито да би се спречиле погубне последице илегалног промета заштићеним врстама у прекограничним оквирима.

Кључне речи: заштићене врсте, прекогранични промет, CITES.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Током деведестих година прошлог века **трговина заштићеним врстама која се одвија у складу са одговарајућим прописима** доносила је профит од 160 милијарди долара на глобалном нивоу, са сталном тенденцијом раста, па је према проценама из 2009. године остварен профит од 323 милијарде у

¹ Рад је резултат истраживања остварених на Пројекту „Биомедицина, заштита животне средине и право“ (бр.179079), а средства за његово остваривање су обезбеђена од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

свету², од чега у оквирима Европске уније 100 милијарди³. Међутим, промет који се остварује у прописаним оквирима представља само део тржишта заштићених врста, док су праве сразмере *нејројисној промети* непознанице. Процењује се да је профит остварен илегалном трговином између 5 и 20 милијарди долара годишње на глобалном нивоу што овај облик криминалитета сврстава међу најпрофитабилније криминалне активности, после трговине наркотицима и људима⁴. *Незаконити промет* се може посматрати на микро-нивоу (као што је кривиолов), мезо-нивоу (незаконити промет врстама унутар граница једне државе) и на макро-нивоу (незаконити прекогранични промет). *Незаконитом прекограничном промету* заштићених врста *дојри-носе* велике површине у државама порекла врста којима је тешко приступити и надzirати их уз постојање ограниченог броја алтернатива за привређивање за становнике тих земаља па средства за живот обезбеђују незаконитим активностима у вези са прометом заштићених врста; неадекватна контрола граничних прелаза и непостојање, односно непримењивање прописа у државама порекла/транзита/дестинације врста, системска корупција у тим земаљама и други фактори.⁵ Наиме, лица укључена у незаконите активностима у вези са прометом заштићених врста остварују велики успех који им доноси профит заобилазећи постојеће правне прописе који се не примењују, односно примењују се у недовољној мери, па постоје организоване мреже састављене од набављача, препродаваца, посредника и превозника у земаљама порекла врста, њиховог транзита и коначне дестинације, у коју су укључени и царински службеници и представници локалних власти који омогућавају обављање илегалног промета. Иста мрежа се често истовремено корисити за трговину наркотицима, оружјем и људима, а као типична пратећа криминална активност је вршење кривичног дела фалсификовање исправа потребних за легалан промет врстама (дозвола и потврда за увоз/извоз заштићених врста)⁶.

Са друге стране, борби против овог облика еколошког криминалитета није посвећено довољно пажње нити ресурса. *На међународном нивоу формиране су* Радна група за праћење илегалне трговине заштићеним биљним и животињским врстама у оквиру INTERPOL -а (*INTERPOL Wildlife Crime Working Group*⁷) као и Мрежа за праћење трговине заштићеним

² <http://www.traffic.org/trade/>.

³ http://ec.europa.eu/environment/cites/pdf/reports/2009_annual.pdf.

⁴ Wyler LS, Sheikh PA. CRS report for congress—international illegal trade in wildlife: threats and U.S policy. Hauppauge: Nova Science Publishers; 2008.

⁵ Wilson-Wilde, J., Wildlife crime: a global problem, Forensic Science Medical Pathology, 6/2010, 222

⁶ Lowther J, Cook D, Roberts M. Crime and punishment in the wildlife trade. A WWF/TRAFFIC Report. 2002; www.wwf.org.uk.

⁷ www.interpol.int/public/EnvironmentalCrime/Wildlife.

биљним и животињским врстама (*TRAFFIC: Wildlife Trade Monitoring Network*⁸). Међутим, и поред активности наведених организација у овој области, недостајала је заједничка политичка воља држава да се супротставе овом облику криминала, у смислу јачања међународне сарадње на контроли илегалног прекограничног промета. Наиме, како се значајан део промета дивљим животињама и биљкама обавља преко граница држава, било је неопходно на међународном нивоу створити регулаторне оквире у циљу заштите одређених врста од прекомерне експлоатације. Током последњих 40-ак година створен је обиман корпус уговора, споразума, декларација и сл. у циљу заштите животне средине, те природних ресурса, станишта и светске фауне и флоре, али **већина од њих иницијатива није посебно усмерена на сиречавање и сузбијање илегалног промета дивљих врста**. Иако поједини међународни споразуми и домаћи прописи садрже одредбе које директно или индиректно односе на међународну трговину угроженим биљним и животињским врстама, **од посебног значаја за контролу и регулисање прекограничног промета заштићених врста** (а тиме и на сузбијање илегалног промета) је Конвенција о међународној трговини угроженим врстама дивље фауне и флоре⁹.

2. КОНВЕНЦИЈА О МЕЂУНАРОДНОЈ ТРГОВИНИ УГРОЖЕНИМ ВРСТАМА ДИВЉЕ ФАУНЕ И ФЛОРЕ

Конвенција о међународној трговини угроженим врстама дивље фауне и флоре је међународни уговор (потписана у Вашингтону 3. марта 1973. године, ступила на снагу 1. јануара 1975. године и тренутно има 175 потписница, међу којима је и Србија¹⁰), који обавезује државе потписнице да у циљу надгледања прекограничног промета заштићених дивљих животињских и биљних врста предузму низ мера. Дакле, смисао ове Конвенције је да се **обезбеди заштита и очување угрожених врста** дивље фауне и флоре, **кроз стварање система контроле промета ових врста преко граница** држава потписница прописивањем услова за њихов увоз, извоз или поновни извоз а у сврху ограничења експлоатације животиња и биљака и спречавања да неконтролисани промет доведе до угрожавања, односно изумирања појединих врста. Конвенција је **од изузетног значаја**, јер је то једини међународни пропис којим се државе потписнице обавезују да ће у

⁸ www.traffic.org.

⁹ *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*, <http://www.cites.org/>.

¹⁰ Закон о потврђивању Конвенције о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре („Сл. лист СРЈ-Међународни уговори“, бр.11/2001).

својим правним системима дозволити прекогранични промет врста само ако се одвија у складу са одредбама ове Конвенције, а да ће непоступање по истим на одређени начин инкриминисати.

У смислу Конвенције под *прометом* се подразумева увоз, извоз, реекспорт (сваки извоз претходно увезене јединке) и уношење јединки из мора *одређених* биљних животињских врста. Одредбе Конвенције се *не односе на све биљне и животињске врсте*, него само на оне које су *угрожене*, па су врсте, према степену њихове угрожености и с тим у вези потребом за регулисањем промета, *груписане у категорије* како је наведено у прилозима Конвенције:

Прилој 1. обухвата врсте којима прети опасност од изумирања, а предмет су или могу да буду предмет промета. Међународни промет ових врста је, у начелу, забрањен, с тим што је, уз постојање одређених изузетака, дозвољен промет у некомерцијалне сврхе (као што је на пример у циљу научноистраживачког рада)¹¹.

Прилој 2. обухвата све врсте којима тренутно можда и не прети опасност од изумирања, али може да запрети уколико се промет јединки таквих врста не подвргне строгим прописима како би се избегло да се те врсте користе на начин којим се угрожава њихов опстанак, као и остале врсте чији промет мора да буде регулисан како би се успоставила ефикасна контрола. Међународни промет ове две групе врста је строго регулисан и дозвољен уз постојање одређених потврда и дозвола¹².

¹¹ За **извоз** јединке неке од поменутих врста неопходно је да се претходно прибави и поднесе на увид извозна дозвола, која се издаје уколико је Научни орган државе извоза саопштио да такав извоз не угрожава опстанак врсте, да се Управни орган државе извоза уверио да та јединка није прибављена на начин супротан законима те државе којима се регулише заштита флоре и фауне, да потврди да ће свака жива јединка бити припремљена и отпремљена на такав начин да се ризик од повреде, нарушавања здравља или грубог поступања сведе на минимум и да се увери да је издата увозна дозвола за ту јединку. За **увоз** било које јединке неке од врста неопходно је да се претходно прибави и поднесе на увид увозна дозвола, као и извозна дозвола или потврда о реекспорту. Увозна дозвола се издаје само када су испуњени следећи услови: да је Научни орган државе увоза саопштио да се увоз врши за сврхе које нису штетне за опстанак дотичне врсте, да се Научни орган државе увоза уверио да је потенцијални прималац живе јединке на одговарајући начин опремљен за смештај и бригу о њој, а да се Управни орган државе увоза уверио да се јединка неће користити првенствено у комерцијалне сврхе. За **реекспорт** било које јединке неке од врста, неопходно је да се претходно прибави и поднесе на увид потврда о реекспорту, која се издаје ако се Управни орган државе реекспорта уверио да је јединка увезена у ту државу у складу са одредбама ове конвенције, Управни орган државе реекспорта уверио да ће свака жива јединка бити припремљена и отпремљена на такав начин да се ризик од повреде, нарушавања здравља или грубог поступања сведе на минимум, а Управни орган државе реекспорта уверио да је издата увозна дозвола за сваку живу јединку.

¹² За **извоз** било које јединке неке од врста неопходно је да се претходно прибави и поднесе на увид извозна дозвола, која се издаје под условом да је Научни орган државе извоза саопштио да такав извоз није штеган за опстанак врсте, да се Научни орган државе -

Прилог 3. обухвата све врсте које држава страна уговорница идентификује као угрожене и прогласи као такве у својим прописима а у циљу спречавања или ограничавања експлоатације, као и оне чији се промет може контролисати само у сарадњи с другим странама потписницама. Међународни промет ових врста је, дакле, регулисан на захтев једне од страна уговорница¹³.

3. ЗАШТИТА ДИВЉИХ ЖИВОТИЊСКИХ И БИЉНИХ ВРСТА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Законодавни оквир Републике Србије у погледу заштите животне средине је ослоњен на међународно право: током неколико деценија држава је постала страна потписница бројних значајних међународних конвенција, *преузевши обавезу да створи правни оквир који чини низ прописа*, као што су

извоза уверио да та јединка није прибављена на начин супротан законима те државе којима се регулише заштита фауне и флоре, а да се Управни орган државе извоза уверио да ће свака жива јединка бити припремљена и отпремљена на такав начин да се ризик од повреде, нарушавања здравља или грубог поступања сведе на минимум. Научни орган сваке од Страна обавезан је да прати како извозне дозволе издате од стране те државе за јединке врсте из Прилога 2, тако и реализовани извоз тих јединки. Ако Научни орган у било ком тренутку одлучи да треба ограничити извоз јединки било које од предметних врста да би се та врста одржала у читавом свом ареалу, на нивоу који одговара њеној улози у екосистемима у којима се јавља, а знатно изнад нивоа на коме би се та врста квалификовала за укључивање у Прилог 1, он ће надлежни Управни орган обавестити о одговарајућим мерама које треба предузети у циљу ограничавања броја издатих дозвола за јединке те врсте. За **увоз** било које јединке неке од врста, неопходно је да се претходно поднесе на увид извозна дозвола или потврда о реекспорту. За **реекспорт** било које јединке неке од врста неопходно је да се претходно прибави и поднесе на увид потврда о реекспорту, која се издаје само под условом да се Управни орган државе реекспорта уверио да је јединка увезена у ту државу у складу са одредбама ове конвенције и да се Управни орган државе реекспорта уверио да ће свака жива јединка бити припремљена и отпремљена на такав начин да се ризик од повреде, нарушавања здравља или грубог поступања сведе на минимум.

¹³ За **извоз** било које јединке неке од врста из било које државе која је ту врсту укључила у Прилог 3, неопходно је да се претходно добије и поднесе на увид извозна дозвола, која се издаје само под условом да се Управни орган државе извоза уверио да та јединка није прибављена на начин супротан законима те државе којима се регулише заштита фауне и флоре, а Управни орган државе извоза да ће свака жива јединка бити припремљена и отпремљена на такав начин да се ризик од повреде, нарушавања здравља или грубог поступања сведе на минимум. За **увоз** било које јединке неке од врста, неопходно је да се претходно поднесе на увид потврда о пореклу, а у случајевима кад се увоз врши из неке од држава које су ту врсту укључиле у Прилог 3, извозна дозвола. У случају **реекспорта**, држава увоза ће уверење које изда Управни орган државе реекспорта о томе да је дотична јединка обрађена у тој држави или да се реекспортује прихватити као доказ да су у случај дуотичне јединке испоштоване одредбе ове конвенције.

Закон о заштити животне средине¹⁴, Закон о заштити природе¹⁵, Закона о процени утицаја на животну средину¹⁶, Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину¹⁷, Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине¹⁸ и други прописи о заштити одређених еко-медијума. Иако је Република Србија усвојила бројне прописе у области заштите животне средине, *основни проблеми у домену заштити природе и природних добара* су везани за непознавање и непоступање по важећим прописима од стране становништва, те њихово неспровођење од стране локалне самоуправе, надлежних инспекцијских служби, судова, стручних установа и институција, а поред тога и нерационално коришћење природних ресурса, слаба покривеност планском и урбанистичком документацијом, неинвентивност, слаба опремљеност и лоша организованост многих старалаца природних добара, ниска улагања државе у најатрактивнијим подручјима Републике Србије итд.

Заштитија природе у Републици Србији спроводи се између осталог **ујврђивањем заштићених природних добара** и **стварањем система праћења њихове заштитије**. **Заштићена природна добра** дефинисана **Законом о заштити животне средине** (у даљем тексту: ЗЗЖС) и **Законом о заштити природе** (у даљем тексту: ЗП). У смислу ЗЗЖС заштићено природно добро је сте очувани део природе посебних вредности и одлика (геодиверзитета, биодиверзитета, предела, пејзажа и др), који има трајни еколошки, научни, културни, образовни, здравствено-рекреативни, туристички и други значај, због чега као добро од општег интереса ужива посебну заштиту (члан 3. став 1. тачка 4.). У смислу ЗП заштићена природна добра, су: 1. заштићена подручја (строги резерват природе, сти земљишта, очувању других екосистема, итд. специјални резерват природе, национални парк, споменик природе, заштићено станиште, предео изузетних одлика, парк природе¹⁹); 2. *заштићене врсте (стироја заштићена дивља врста и заштићена дивља врста)* и 3. покретна заштићена природна документа²⁰ (члан 4. став 1. тачка 27., члан 27 ЗП).

¹⁴ Закон о заштити животне средине, „Сл. гласник РС“ 135/2004, 36/2009, 36/2009 - др. закон и 72/2009 - др. закон

¹⁵ „Сл. гласник РС“, бр. 36/2009 и 88/2010.

¹⁶ „Сл. гласник РС“, бр. 135/2004 и 36/2009.

¹⁷ „Сл. гласник РС“, бр. 135/2004 . 88/2010.

¹⁸ „Сл. гласник РС“, бр. 135/04.

¹⁹ Укупна површина заштићених природних добара износи око 5.471,76 км², што чини око 6,19% од укупне територије. У Републици Србији је заштићено је преко 400 природних добара (пет националних паркова, 16 паркова природе, 16 предела изузетних одлика, 71 резерват природе - строгих и специјалних и 313 споменика природе - ботаничко-дендролошких, геоморфолошких, геолошких и хидролошких).

²⁰ То су: покретна заштићена природна документа су делови геолошког, палеонтолошког и биолошког наслеђа који имају изузетан научни и образовни значај (члан 4. став 1. тачка 53. и члан 37.).

Законом о заштити животне средине и Законом о заштити природе као основним прописима уређује се заштита само одређених биљних и животињских врста, и то само дивљих врста које су *ујрожене или моћу њосћаићи ујрожене*, а које имају посебан значај са генетичког, еколошког, екосистемског, научног, здравственог, економског и другог аспекта²¹. Такве врстама обезбеђена је заштита ако су *одређене као сћироћо зашћићене дивље врсте* или *зашћићене дивље врсте*. *Сћироћо зашћићеном дивљом врстом може се њроћасићи*: 1) врста ишчезла у Републици Србији и враћена програмом реинтродукције; 2) крајње угрожена дивља врста; 3) угрожена дивља врста; 4) реликтна врста; 5) локални ендемит; 6) стеноендемит; 7) међународно значајна и заштићена дивља врста; 8) врста којој је из других разлога потребна строга заштита. *Зашћићеном дивљом врстом може се прогласити*: 1) рањива дивља врста; 2) ендемична врста; 3) индикаторска, кључна и кишобран врста; 4) реликтна врста; 5) међународно значајна и заштићена дивља врста; 6) врста која није угрожена али се због њеног изгледа може лако заменити с угроженом врстом. У смислу поменуте Конвенције, *зашћићене врсте се одређују* на основу националних и међународних црвених листа или црвених књига, стручних налаза и научних сазнања. У Републици Србији, црвену књигу, односно листу која садржи угрожене дивље врсте биљака, животиња и гљива, локалитет на коме се налазе, бројност популације врста и степен угрожености *ујврћује Минисћарсћиво надлежно за њићићања зашћићене живојне средине* (тренутно је то: Министарство природних ресурса, рударства и просторног планирања²²). Наиме, на основу процене угрожености као и на основу националних и међународних црвених листа и/или црвених књига и/или друге стручне документације, министар споразумно са министром надлежним за послове пољопривреде, шумарства и водопривреде, а на предлог Завода за заштиту природе Србије, *њроћлашава дивље врсте сћироћо зашћићеним дивљим врстама или зашћићеним дивљим врстама*²³. Постојећа листа заштићених врста утврђена *Правилником о њроћлашењу и зашћићији сћироћо зашћићених и зашћићених дивљих врста биљака, живојићиња и гљива*²⁴, а укључује заштиту великог броја појединачних дивљих биљних и животињских врста²⁵.

²¹ Заштита дивљих врста која није уређена овим законом, регулише се посебним прописима (члан 36. ЗП).

²² <http://www.ekoplan.gov.rs/>.

²³ Поменутим актом Министарства утврђују се мере заштите за строго заштићене и заштићене дивље врсте биљака, животиња и гљива, као и мере заштите њихових станишта, а тај акт се објављује у Службеном гласнику Републике Србије.

²⁴ „Сл. гласник РС”, бр. 5/2010.

²⁵ Заштита врста укључује строго заштићене врсте: 75 врста гљива и лишајева, 600 врста биљака, 25 врста алги и 1059 врста животиња. Од тога: сисари (57 врста), птице (308),

За дивље биљне и животињске врста након што буду проглашене заштићеним, у складу са поменутиим законима **обезбеђује се заштићена и очување** спровођењем мера и активности на очувању самих врста, њихових популација и станишта, екосистема и коридора који их повезују. Под заштитом и очувањем дивљих врста **подразумева се** спречавање свих радњи које утичу на нарушавање повољног стања популација дивљих врста, уништавање или оштећивање њихових станишта, легла, гнезда или нарушавање њиховог животног циклуса односно повољног стања (а повољно стање дивљих врста обезбеђује се заштитом њихових станишта и заштитним мерама за поједине врсте у складу са овим законом). Нерегулисана експлоатација одређених биљних и животињских и њихов промет заједно са другим факторима, као што су губитак станишта, може угрозити популацију поједине врсте доводећи је до истребљења. Из тог разлога **неојходно је на одговарајући начин одредити правила по којима се осиварује промет** који би одговарао захтевима одрживог развоја а како би се ова природна добра сачувала и за будућност, односно да би се спречиле погубне последице незаконитог промета заштићеним врстама у прекограничним оквирима.

4. ПРЕКОГРАНИЧНИ ПРОМЕТ ЗАШТИЋЕНИМ ВРСТАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Основна претпоставка да се обавља увоз и извоз угрожених и заштићених врста дивље флоре и фауне, њихових развојних облика и делова јесте да увоз, односно извоз **није забрањен**, односно да извезена количина или број примерака угрожених и заштићених врста дивље флоре и фауне **неће угрозити оивсјанак ие врсте** у Републици Србији (члан 28.33ЖС). Осим тога, неопходно је осварење одређених **услова** као и постојање **дозволе за промет** угроженим врстама дивље флоре и фауне коју издаје надлежно Министарство – Сектор за заштиту природе. (сагласно чл. 28. 33ЖС).

У складу са потврђеним међународним уговорима и општеприхваћеним правилима међународног права (а на основу члан 94. став 3. ЗП), до-

гмизавци (18), водоземци (18), рибе (30), бескичмењаци (628), од тога пауколике животиње (91), бранхиоподе (4), стоноге (29), ентогнате (25), инсекти (377), ракови/малакострака (35), шкољке (1), пужеви (61), прстенасте глисте (5), гљиве (38), лишајеви (37), маховине (25), папратњаче (22), семењаче (553), алге (25), док листа заштићених дивљих врста животиња - и биљака укључује: сисари (27 врста), птице (29), гмизавци (2), водоземци (3), рибе (34), бескичмењаци (158), од тога пауколике животиње (5), бранхиоподе (4), инсекти (145), пужеви (3), прстенасте глисте (1), гљиве (26), лишајеви (4), маховине (10), папратњаче (9), семењаче (526).

нет је *Правилник о прекограничном промету и трговини заштићеним врстама*²⁶ којим су прописани: 1) услови под којима се обавља увоз, извоз, унос, износ или транзит, трговина и узгој врста; 2) издавање дозвола и других аката (потврде, сертификати, мишљења); 3) спискови врста, њихових делова и деривата који подлежу издавању дозвола, односно других аката; 4) врсте, њихове делови и деривати чији је увоз односно извоз забрањен, ограничен или обустављен; 5) изузеци од издавања дозволе; 6) садржина, изглед и начин вођења регистра издатих дозвола; 7) начин обележавања животиња или пошиљки; 8) начин спровођења надзора и вођења евиденције; 9) израда извештаја и др.

Осим овог Правилника, за прекогранични промета *релевантни су и следећи прописи*: Уредба о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне²⁷; Правилник о прекограничном промету и трговини заштићеним врстама²⁸; Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива²⁹; Правилник о условима за некомерцијално кретање кућних љубимаца за које није потребно решење за увоз и транзит, као и о изгледу и садржини обрасца уверења (сертификата) за те пошиљке³⁰; Правилник о условима у погледу превозних средстава у којима се превозе животиње³¹; Правилник о хигијенско-техничким и радним условима за граничне прелазе на којима постоји организована ветеринарско-санитарна контрола³²; Правилник о ближим условима које морају да испуњавају места за утовар, претовар и истовар животиња, места за одмор и контролне станице³³; Правилник о програму обуке о добробити животиња приликом њиховог превоза, као и садржини и начину вођења регистра превозника животиња³⁴; Правилник о врстама пошиљки које подлежу ветеринарско-санитарној контроли и начину обављања ветеринарско-санитарног прегледа пошиљки на граничним прелазима³⁵; Правилник о условима и трајању карантина за увезене животиње³⁶; Одлука о одређивању робе за чији је извоз, увоз, односно транзит прописано прибављање одређених исправа³⁷.

²⁶ "Сл.гласник РС", бр. 99/2009.

²⁷ "Сл. гласник РС ", бр. 31/2005, 45/2005 - испр., 22/2007, 38/2008 и 9/2010.

²⁸ "Сл.гласник РС", бр. 99/2009.

²⁹ "Сл.гласник РС", бр. 5/2010.

³⁰ „Сл. гласник РС”, број 11/2011.

³¹ "Сл. гласник РС ", бр. 14/2010.

³² "Сл. гласник РС", бр. 30/2010.

³³ "Сл. гласник РС", бр. 92/2010.

³⁴ "Сл. гласник РС", бр. 73/2010.

³⁵ „Сл.гласник РС”, бр. 56/2010.

³⁶ „Сл. гласник СФРЈ“, бр. 6/1988.

³⁷ „Сл. гласник РС", бр. 7/2010.

4.1. Дозвола за обављање прекограничног промета

Врсте које су набројана у прилозима. Конвенције и које су у складу са домаћим законодавством проглашене заштићеним могу се унети у Србију, односно извести из Србије после стављања на увид дозволе коју је издало Министарство и окончања поступка у граничној царинској испостави на месту уношења/изношења.

Захтев за издавање дозвола подноси се Министарству у писаном облику на одговарајућем обрасцу благовремено пре увоза примерака у Републику Србију, односно њиховог извоза или поновног извоза. Уз захтев за издавање дозволе за увоз и извоз подносилац захтева *прилаже*: 1) мишљење овлашћене научне и стручне организације³⁸ да се извозом угрожених и заштићених врста дивље флоре и фауне у траженој количини или броју примерака неће угрозити опстанак те врсте у Републици Србији; 2) изјаву увозника, односно извозника у које сврхе ће се користити примерак врсте; 3) другу прописану документацију³⁹. Дозвола се издаје, по правилу са *важењем до 6 месеци, под следећим условима* (члан 94. став 2. ЗОП): 1. да је право располагања јединком врсте дивље животиње, гљиве и биљке стечено у складу са законом; 2. да су животиње или пошилка обележени на прописани начин и 3. да су предузете све мере за добробит животиња током превоза.

Што се тиче увозне дозволе, иста се издаје уколико су испуњени следећи услови:

- *за врсте у прилоју 1:*

- да је подносилац захтева доставио документацију којом се доказује да су примерци набављени у складу са законским прописима о заштити одређених врста у држави извоза или поновног извоза;

- да је Министарству пружен одговарајући доказ да се примерци неће употребљавати у комерцијалне сврхе;

- да је овлашћена научна и стручна организација на основу доступних података и документације утврдила: (1) да уношење у Републику Србију нема штетан утицај на статус очувања тих врста или на величину територије коју заузимају одговарајуће популације тих врста; (2) да је уношење у Републику Србију потребно за: а) напредак науке и спровођење

³⁸ Министар одређује научне и стручне организације које дају стручне оцене да се извозом угрожене и заштићене врсте дивље флоре и фауне у траженој количини или броју примерака неће угрозити опстанак те врсте у Републици Србији.

³⁹ Министар ближе прописује документацију која се подноси уз захтев, садржину и изглед дозволе и води регистар издатих дозвола на прописан начин. То је учињено *Одлуком о одређивању робе за чији је извоз, увоз, односно транзит прописано прибављање одређених исправа* („Сл. гласник РС”, бр. 7/2010).

необходних биомедицинских истраживања, ако се докаже да су те врсте једине одговарајуће за наведене сврхе и да не постоје други примерци узгојени у заточеништву или вештачки размножени или б) узгој или размножавање у сврху очувања врста или в) истраживање и образовање у сврху очувања врста или г) друге потребе које нису штетне за опстанак врста; (3) да је смештај намењен живом примерку у одредишту одговарајуће опремљен за његово примерено држање и негу;

– да је Министарство на основу мишљења овлашћене научне и стручне организације утврдило да нема никаквих других фактора који се односе на очување врста, а који би били противни издавању увозне дозволе;

– да је Министарству пружен одговарајући доказ да ће сваки живи примерак бити отпремљен на начин који на најмању могућу меру смањује ризик повреде, нарушавања здравља или окрутног поступања.

• **за врсте у прилогу 2:**

– да је подносилац захтева доставио документацију којом се доказује да су примерци набављени у складу са законским прописима о заштити одређених врста у држави извоза или поновног извоза. У случају увоза примерака врста из Прилога 2. који су дати у Додацима Конвенције, подносилац захтева прилаже извозну дозволу или потврду о поновном извозу коју је у складу са Конвенцијом издао надлежни орган државе извоза или државе поновног извоза или њихову копију;

– да је подносилац захтева дао на увид документа којима се доказује да је смештај за живе примерке у одредишту одговарајуће опремљен за њихово примерено држање и негу;

– да је подносилац захтева пружио задовољавајући доказ да ће сваки живи примерак бити отпремљен на начин који на најмању могућу меру смањује ризик повреде, нарушавања здравља или окрутног поступања;

– да је овлашћена научна и стручна организација, на основу доступних података и документације, утврдила да уношење у Републику Србију нема штетан утицај на статус очувања врсте или на величину територије коју заузима одговарајућа популација те врсте узимајући у обзир садашњи или предвиђени ниво трговине;

– да је Министарство на основу мишљења овлашћене научне и стручне организације утврдило да нема никаквих других фактора који се односе на очување врста, а који су противни условима издавања увозне дозволе.

• **за врсте у прилогу 3.**

– после мишљења овлашћене научне и стручне организације и окончања поступка у граничној царинској испостави на месту уношења, и: 1) извозне дозволе коју је у складу са Конвенцијом издао надлежни орган државе извоза ако се ради о увозу из државе која је назначена уз име те врсте

у Прилогу ИИИ или 2) извозне дозволе, потврде о поновном извозу или потврде о пореклу коју је у складу са Конвенцијом издао надлежни орган државе извоза или државе поновог извоза ако се ради о увозу из свих других земаља, осим оне чије име стоји у напоменама уз име врсте у Прилогу 3.

Овлашћена научна и стручна организација даје мишљење да: (1) уношење у Републику Србију нема штетан утицај на статус очувања врсте или на величину територије коју заузима одговарајућа популација те врсте у држави порекла, узимајући у обзир садашњи или предвиђен ниво трговине; (2) не постоји опасност по аутохтоне врсте, уколико дође до случајног или намерног бега примерака у слободну природу Републике Србије; (3) је смештај намењен живим примерцима у одредишту одговарајуће опремљен за њихово примерено држање и негу.

Што се тиче извозне дозволе, иста се издаје уколико су испуњени следећи услови:

– да је подносилац захтева предао документован доказ о томе: (1) да су примерци набављени у Републици Србији у складу са важећим законима који уређују њихово узимање из природе, (2) да су примерци набављени у Републици Србији у складу са Конвенцијом, (3) да је издата увозна дозвола у случају извоза примерака врста из Додатка 1. Конвенције у неку од држава страна Конвенције, (4) да се примерци неће користити у комерцијалне сврхе, изузев примерака у складу са чланом 31. овог правилника, (5) да ће сваки живи примерак бити отпремљен на начин који на најмању могућу меру смањује ризик од повреде, нарушавања здравља или окрутног поступања;

– да је овлашћена научна и стручна организација, на основу доступних података, у писаном облику утврдила да хватање или сакупљање примерака из природе, или њихов извоз, неће имати штетан утицај на статус очувања тих врста или на величину територије коју заузима одговарајућа популација тих врста;

– да је Министарство, на основу мишљења овлашћене научне и стручне организације, утврдило да не постоје други фактори који се односе на очување врста, а који спречавају издавање извозне дозволе.

Транзит⁴⁰ кроз Републику Србију примерака врста из прилога овог правилника обавезно се пријављује у граничној царинској испостави на месту уношења. За транзит примерака врста потребно је ставити на увид одговарајућу документацију државе извоза из које је видљиво коначно одреди-

⁴⁰ Транзит је превоз примерака између две локације изван Републике Србије преко територије Републике Србије, током којег евентуални прекид кретања настаје само због поступака који се захтевају овим обликом промета.

ште. За врсте из Прилога 1, 2. и 3. потребно је ставити на увид важећу извозну дозволу или потврду о поновном извозу коју је издао надлежни управни орган државе извоза или поновног извоза у складу са Конвенцијом

4.2. Начин обављања прекогрануичног промета

У складу са чланом 95.ЗП увоз, извоз, унос, износ и транзит заштићених дивљих врста, њихових делова и деривата *обавезно се пријављује царинској служби*. Царинска служба дужна је да приликом увоза, извоза, уноса, износа и транзита врста и прегледа одговарајуће дозволе и овери прелазак границе у за то предвиђеној рубрици обрасца дозволе, а може од царинског декларанта захтевати потврду да предметна врста није под заштитом. У случају увоза, извоза, уноса, износа и транзита царинска служба оригинал дозволе оверава а копију дозволе задржава за своју евиденцију, а оверени оригинал враћа увознику/ извознику.

Ако приликом увоза, извоза, уноса, износа, или транзита царинска служба *не може да одреди врсту* животиње, гљиве или биљке чији увоз или извоз подлеже ограничењима или забранама, може их на трошак царинског декларанта (примаоца односно пошиљаоца робе), сама чувати или дати некоме на чување до утврђивања статуса врсте чији увоз, извоз, реекспорт или транзит подлеже ограничењима, а може их препустити царинском декларанту до окончања поступка, али уз забрану располагања.

Врсте за које царинска служба утврди да се увозе, извозе, уносе, износе или да су у транзиту *без приписаних дозвола* или других докумената, *привремено се задржавају* до окончања поступка, уз издавање потврде, тако што се предају се на чување, од стране министарства овлашћеном правном или физичком лицу, а могу се оставити на чување и царинском декларанту уз забрану располагања. Ако се прописана дозвола или други затражени документи не доставе у року од месец дана након привременог задржавања или у продуженом року који може износити најдуже два месеца, царинска служба доноси одлуку о одузимању. У поменутих случајевима служба дужна је да у најкраћем року обавести Министарство које одлучује о збрињавању одузетих врста, имајући у виду одредбе посебних прописа и ратификованих међународних уговора, а трошкове заплене или одузимања врста (трошкови хране, смештаја, превоза, враћања и друго) сноси царински декларант.

При увозу, извозу, уносу, износу и транзиту, живе животиње *морају се превозити и чувати на начин* којим се ни најмање не озлеђује или оштећује њихово здравље или се са њима нехумано поступа, у складу с посебним прописима (правилници⁴¹ су донети на основу Закона о добробити

⁴¹ Правилник о условима у погледу превозних средстава у којима се превозе животиње; Правилник о хигијенско-техничким и радним условима за граничне прелазе на којима постоји организована ветеринарско-санитарна контрола; Правилник о програму

животиња⁴²). Над пошиљкама се обавља ветеринарско здравствени и фитосанитарни преглед и контрола од стране граничне ветеринарске и фитосанитарне инспекције а у складу с посебним прописима⁴³. Осим тога, граничне прелазе на којима се може обављати увоз, извоз, унос, износ и транзит заштићених врста, њихових делова и деривата, као и услове у погледу њихове опремљености и оспособљености за обављање тих послова, прописује министар надлежан за послове пољопривреде, шумарства и водопривреде уз сагласност Министра⁴⁴.

5. НЕПРОПИСНО ОБАВЉАЊЕ ПРЕКОГРАНИЧНОГ ПРОМЕТА

Обављање промета непоступајући по утврђеним правилима инкриминисано је *као прекршај*, односно *привредни преступ* у казним одредбама прописа о заштити животне средине, и *као кривично дело* међу одредбама Кривичног законика Републике Србије⁴⁵.

Међу казним одредбама ЗЗЖС предвиђено је да ће се за *привредни преступ* казнити правно лице новчаном казном од 1.500.000 до 3.000.000 динара казнити (казниће се и одговорно лице у правном лицу новчаном казном од 100.000 до 200.000 динара); новчаном казном од 250.000 до 500.000 динара казниће се за *прекршај* предузетник; новчаном казном од 5.000 до 50.000 динара или казном затвора до 30 дана казниће се за прекршај физичко лице ако: извози или увози заштићене врсте дивље флоре и фауне, њихове развојне облике и делове, без поменуте дозволе Министарства. Правном лицу се може се изрећи и *заштитна мера* забране вршења одређене делатности у трајању до три године, а одговорном лицу да врши одређене послове у трајању до једне године, предузетнику заштитна мера забране вршења делатности у трајању до три године.

Члан 125. ЗП предвиђа да ће за *привредни преступ* казнити правно лице се новчаном казном од 1.500.000 до 3.000.000 динара (а новчаном казном у износу од 100.000 до 200.000 динара казниће се и одговорно лице у

обуке о добробити животиња приликом њиховог превоза, као и садржини и начину вођења регистра превозника животиња; Правилник о врстама пошиљки које подлежу ветеринарско-санитарној контроли и начину обављања ветеринарско-санитарног прегледа пошиљки на граничним прелазима; Правилник о условима и трајању карантина за увезене животиње.

⁴² „Сл. гласник РС”, бр.41/2009

⁴³ Правилник о врстама пошиљки које подлежу ветеринарско-санитарној контроли и начину обављања ветеринарско-санитарног прегледа пошиљки на граничним прелазима.

⁴⁴ Правилник о ближим условима које морају да испуњавају места за утовар, претовар и истовар животиња, места за одмор и контролне станице.

⁴⁵ „Сл. гласник РС” бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09 и 111/09.

правном лицу) ако: врши прекогранични промет заштићеним дивљим врстама без дозволе Министарства (члан 94. став 1 *ЗП*) или не изврши пријаву прекограничног промета заштићених дивљих врста царинској служби (члан 95 *ЗП*).

Осим у оквиру предвиђеног распона, *предвиђена је моћносношћу да се новчана казна изрекне у сразмери са* висином учињене штете, неизвршене обавезе, или вредности робе или друге ствари која је предмет привредног преступа, а највише до двадесетоструког износа учињене штете, неизвршене обавезе или вредности робе или друге ствари која је предмет привредног преступа.

Такође, поред прописане новчане казне привредном друштву или другом правном лицу може се изрећи и *заштитна мера* забране обављања одређене привредне делатности, а одговорном лицу заштитна мера забране вршења одређене дужности у трајању до десет година, као и заштитна мера одузимања предмета који су употребљени или намењени за извршење привредног преступа, односно који су настали извршењем привредног преступа.

Што се тиче прописивања одређених понашања *као кривичних дела*, то је учињено инкриминацијама садржаним у глави XXIV Кривичног законика. Прописано 18 кривичних дела против животне средине. Чланом 265. КЗ РС предвиђено је кривично дело Уништење, оштећење и изношење у иностранство и уношење у Србију **заштићеног природног добра** – члан 265. Дакле, једна од алтернативно прописаних радњи извршења кривичног дела је и изношења у иностранство и уношење у Србију, односно илегални прекогранични промет заштићених (**строга заштићених и заштићених дивљих**) врста.

Међутим, треба имати у виду да кривично право карактерише фрагментарност у регулисању и супсидијарност у примени правила, те да се користи као последње средство у заштити одржаних добара, за којим друштво посеже тек када одређеном добру не може да пружи заштиту на други начин. Тај други начин односи се на примену казних одредаба одговарајућих прописа из области заштите животне средине. Осим тога, у случају коришћења кривичног права, не сме заборавити да су кривична дела дела из главе XXIV КЗ РС бланкетног карактера и да упућују управо на поменуте прописе.

Када се разматра прописана казна у нашем законодавству, могу се узети у обзир и одређене чињенице у вези са прописаним казнама земљама Европске Уније. Што се тиче новчане казне, максимални износи се разликују од земље до земље, па се крећу од 1200 еура до 450 000 еура, док неке земље ни немају прописан максимум новчане казне. Максимална затворска казна креће се у распону од шест месеци до осам година. Такође, по-

стоје значајне разлике између земаља чланица у вези са овлашћењима одузимања и конфискација примерака, средстава и опреме који су укључени у илегалну трговину врста као и изрицањем неких других кривичних санкција, као што су забрана обављања делатности и слично. Ове разлике огледају се у широком спектру процедура за утврђивање казне и новчане накнаде, која се обично заснива на једном или комбинацији следећих критеријума: (1) тржишна вредност врсте у питању (нпр. Италија, Шпанија), (2) статус угрожености или потребе очувања статуса врсте у питању (нпр. Аустрија, Немачка), (3) процењени трошкови за предузимање мера за надокнаду еколошке штете (нпр. Финска), и (4) имовно стање извршиоца (нпр. Аустрија, Шведска)⁴⁶.

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

С обзиром на незанемарљиве последице промета угроженим биљним и животињским врстама, а да би се обезбедила заштита и очување тих, кроз стварање система контроле њиховог промета преко граница усвојена је Конвенција о међународној трговини угроженим врстама дивље фауне и флоре. У смислу Конвенције под прометом се подразумева увоз, извоз, реекспорт и уношење јединки из мора одређених биљних животињских врста. Одредбе Конвенције се не односе на све биљне и животињске врсте, него само на оне које су угрожене, па су врсте, према степену њихове угрожености и с тим у вези потребом за регулисањем промета, груписане у категорије како је наведено у прилозима конвенције.

Република Србије је постала страна потписница бројних значајних међународних конвенција у области заштите животне средине, преузевши обавезу да створи одговарајући правни оквир, па тако и ратификовањем поменуте Конвенције. Заштита природе у Републици Србији спроводи се између осталог утврђивањем заштићених природних добара и стварањем система праћења њихове заштите. Заштићена природна добра дефинисана Законом о заштити животне средине и Законом о заштити природе и њима се уређује заштита одређених биљних и животињских врста, и то само дивљих врста које су угрожене или могу постати угрожене, а које имају посебан значај са генетичког, еколошког, екосистемског, научног, здравственог, економског и другог аспекта. Након што такве врсте буду одређене као строго заштићене дивље врсте или заштићене дивље врсте, у складу са поменутиим законима, њима се обезбеђује заштита и очување спровођењем

⁴⁶ *Implementation of Article 16, Council Regulation. (EC) No. 338/97, in the 25 Member States of the European Union, www.traffic.org/.../traffic_pub_trade3.pdf.*

мера и активности на очувању самих врста, њихових популација и станишта, екосистема и коридора који их повезују. Како нерегулисана експлоатација одређених биљних и животињских и њихов промет заједно са другим факторима, као што су губитак станишта, може угрозити популацију поједине врсте доводећи је до истребљења, неопходно је на одговарајући начин одредити правила по којима се остварује промет који би одговарао захтевима одрживог развоја а како би се ова природна добра сачувала и за будућност, односно да би се спречиле погубне последице незаконитог промета заштићеним врстама у прекограничним оквирима.

Обављање промета непоступајући по утврђеним правилима инкриминисано је као прекршај, односно привредни преступ у казним одредбама прописа о заштити животне средине, и као кривично дело међу одредбама Кривичног законика Републике Србије. Међутим, треба имати у виду да кривично право карактерише фрагментарност у регулисању и супсидијарност у примени правила, те да се користи као последње средство у заштити одређених добара, за којим друштво посеже тек када одређеном добру не може да пружи заштиту на други начин. Тај други начин односи се на примену казних одредаба одговарајућих прописа из области заштите животне средине. Осим тога, у случају коришћења кривичног права, не сме заборавити да су кривична дела бланкетног карактера и да упућују управо на поменуте прописе.

*Milana Pisarić, Assistant
Faculty of Law Novi Sad*

Illegal Cross-Border Trade of Protected Species of Wild Fauna and Flora

Abstract

It is estimated that the international trade in wild plants and animals annually worth several billion dollars, hundreds of millions of species are traded: live specimens of animals and plants and products derived from them, including food products, exotic leather products, wooden musical instruments, timber, souvenirs, drugs, cosmetics and more. Proportion of exploitation of certain plant and animal species are large, so that their traffic together with other factors, such as habitat loss, greatly endangering their populations driving some species to extinction. Although certain species of wild animals and plants are not endangered by trade, traffic regulation is necessary to ensure that trade that meets the requirements of sustainable development in order to preserve the natural resources for the future, and in particular to prevent the damaging effects of illegal trade in protected species in cross-border context.

Key words: protected species, cross-border trade, CITES.